

Ewa Kania

Porównanie spółdzielczych grup bankowych w Polsce pod względem stabilności finansowej banków zrzeszonych

---

Ekonomiczne Problemy Usług nr 38, 167-174

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

EWA KANIA

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

PORÓWNANIE SPÓŁDZIELCZYCH GRUP BANKOWYCH W POLSCE POD WZGLĘDEM STABILNOŚCI FINANSOWEJ BANKÓW ZRZESZONYCH

Wprowadzenie

Znaczenie bankowości spółdzielczej dla zaspokojenia potrzeb finansowych osób fizycznych oraz małych i średnich przedsiębiorstw na całym świecie wykazały liczne badania i publikacje krajowe i zagraniczne¹. Banki spółdzielcze, choć na ogół ustępują bankom komercyjnym pod względem wielkości kapitałów, depozytów i kredytów, jednak dysponują dobrze rozwiniętą siecią placówek zlokalizowanych blisko klienta nie tylko na obszarach wielkomiejskich, ale także w małych miasteczkach i na wsi. Od wielu lat działają również w państwach o bardzo dobrze rozwiniętych rynkach kapitałowych, co świadczy o ich zdolności do przetrwania w warunkach silnej konkurencji, a także w okresach kryzysu. Przykładowo: unie kredytowe w USA, których klienci są również członkami (współwłaścicielami) banku, przetrwały kryzys lat 1980. głównie dzięki konsolidacji. Wheelock i Wilson² zbadali zmiany wielkości unii kredytowych w latach 1989-2006 i stwierdzili, że od roku 1985 ich udział w aktywach ogółu instytucji depozytowych prawie podwoił się, zaś średnia wielkość sumy bilansowej zwiększyła się ponad sześciokrotnie. Dane wskazują na rosnące efekty skali w segmencie unii kredytowych, co sugeruje dalszą presję w kierunku konsolidacji, z zachowaniem odrębności spółdzielczej.

W następstwie kryzysu bankowego w Skandynawii w latach 1990. banki spółdzielcze w Szwecji, choć miały za sobą wieloletnią tradycję działalności, w większości zrezygnowały ze spółdzielczego modelu biznesowego i zostały skomercjalizowane. Tak więc nie ma jednoznacznych dowodów tego, że banki spółdzielcze są lepiej czy gorzej przygotowane na przetrwanie w warunkach kryzysu w porównaniu z bankami komercyjnymi, ze względu na różnice w wielkości lub specyfikę modelu biznesowego. Dlatego zachodzi potrzeba badań

---

¹ J. Szambelańczyk: *Banki spółdzielcze w Polsce w procesach zmian systemowych*, Wyd. AE w Poznaniu, 2006; W. Fonteyne: *Cooperative banks in Europe – policy issues*, IMF Working Paper WP/07/159; *Funkcjonowanie spółdzielczych grup bankowych w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej*, Red. A. Gospodarowicz, Wyd. UE we Wrocławiu, 2008.

² D.C. Wheelock, P. Wilson: *Are credit unions too small?* Federal Reserve Bank of St. Louis Working Paper 2008-033A.

w dziedzinie stabilności finansowej banków spółdzielczych, zwłaszcza w pogarszających się warunkach gospodarowania wskutek globalnej recesji.

Miary stabilności finansowej banku

Mercieca, Schaeck i Wolfe³ stosują miarę analogiczną do wskaźnika dystansu od niewykonania zobowiązań, opartego na modelu opcyjnym Blacka-Scholesa i Mertona, który wykorzystuje rynkową ocenę zmienności stopy zwrotu. Dla małych podmiotów, niewystępujących na giełdzie, nie dysponujemy taką oceną, dlatego proponowana miara Z wykorzystuje szereg czasowy danych bilansowych i ma postać:

$$Z = \frac{\bar{sr}(ROA) + \bar{sr}\left(\frac{E}{A}\right)}{\sigma_{ROA}},$$

gdzie w liczniku występuje średnia wartość zwrotu z aktywów *ROA* oraz średnia wartość relacji kapitału własnego do aktywów, a w mianowniku odchylenie standardowe wskaźnika *ROA*. Wskaźnik *Z* podaje, o ile odchylen standardowych zysku bank jest oddalony od utraty wypłacalności. Im większa jest wartość *Z*, tym mniejsze jest prawdopodobieństwo niewypłacalności. Stosunek kapitału własnego do aktywów informuje o wielkości bufora zabezpieczającego wypłacalność. Bazylejski współczynnik adekwatności kapitałowej McDonougha odnosi fundusze własne nie do aktywów ogółem, lecz do sumy aktywów ważonych współczynnikami ryzyka poszczególnych klas aktywów, dlatego różnicę między regulacyjnym współczynnikiem wypłacalności a stosunkiem kapitału do aktywów można uważać za nadwyżkę kapitału pełniącą funkcję bufora bezpieczeństwa w razie konieczności absorpcji strat.

Jeśli dysponujemy tylko danymi przekrojowymi, nie możemy obliczyć miernika *Z*. Wtedy do oceny stabilności finansowej banku należy przyjąć inne mierniki, np. współczynnik wypłacalności, jakość aktywów mierzona udziałem należności nieregularnych w sumie należności ogółem, dźwignię finansową mierzona stosunkiem aktywów ogółem do funduszy własnych ogółem oraz wspomniany bufor bezpieczeństwa mierzony różnicą pomiędzy współczynnikiem wypłacalności a relacją funduszy własnych ogółem do aktywów ogółem. Wskaźniki absolutne, takie jak np. suma bilansowa lub fundusze własne, nie mogą stanowić jedynego kryterium oceny kondycji finansowej banku spółdzielczego ani żądania nadzoru zewnętrznego do podjęcia działań naprawczych (np. do wymuszonych połączeń).

Na podstawie danych bilansowych z banków spółdzielczych według stanu na dzień 31.12.2007 r. (BPS – 349 banków, MBR – 79 banków, SGB – 152 banki; razem 580 banków) obliczono podstawowe statystyki opisowe wybranych wskaźników stabilności finansowej.

³ S. Mercieca, K. Schaeck, S. Wolfe: *Small European banks: benefits from diversification?* „Journal of Banking and Finance” 31(2007) 1975–1998.

Wyniki prezentuje tabela 1. Współczynnik wypłacalności we wszystkich bankach zrzeszonych kształtował się znacznie powyżej wymaganego minimum (8%), ze średnią równą odpowiednio 21, 16 i 15% w poszczególnych grupach bankowych i stosunkowo niewielkim zróżnicowaniu. Skrajne wartości współczynnika, największe w grupie BPS (aż 80%), choć bezpieczne z punktu widzenia nadzoru, stanowią zagrożenie dla zysków banku; trudno liczyć na wysokie zyski z tak mało ryzykownych aktywów. Rozkład współczynnika wypłacalności charakteryzuje się umiarkowaną asymetrią prawostronną, co oznacza, że przewaga liczebności występuje po stronie jednostek o wartościach cechy poniżej wartości średniej. Stopień koncentracji rozkładu jest zbliżony do rozkładu normalnego; bardziej spięzasty (skoncentrowany wokół średniej) jest rozkład w grupie banków BPS.

Tabela 1

Statystyka opisowa wybranych wskaźników stabilności finansowej banków spółdzielczych zrzeszonych w grupach BPS, MBR i SGB według stanu na 31.12.2007 roku

Parametr	A			B			C			D		
	BPS	MBR	SGB	BPS	MBR	SGB	BPS	MBR	SGB	BPS	MBR	SGB
Średnia	21	16	15	1	1	2	10	10	11	9	5	5
Mediana	18	14	13	0,2	0,4	1	9	10	10	7	4	4
Odch. stand.	11	6,7	6,1	1,5	1	3	4	4	4	7	3	4
Maximum	80	40	42	24	5	32	24	26	22	52	17	22
Minimum	9	9	8	0	0	0	3	3	4	-2	-1	1
Q1	13	11	10	0,01	0,1	0,5	7	8	8	4	2	3
Q3	26	19	18	1	1,3	2,5	12	13	13	11	6	6
Kurtoza	4,3	3,1	2,8	8,2*	5,3	1,9*	0,3	2,2	0,3	8,3	1,4	4,5
Skośność	1,8	1,7	1,6	2,6*	2,2	1,5*	0,5	1,1	0,6	2,3	1,2	1,9

Uwagi: A – współczynnik wypłacalności (%); B – jakość aktywów mierzona udziałem należności nieregularnych w sumie należności ogółem (%); C – dźwignia finansowa mierzona stosunkiem aktywów ogółem do funduszy własnych ogółem; D – bufor bezpieczeństwa mierzony różnicą pomiędzy współczynnikiem wypłacalności a relacją funduszy własnych ogółem do aktywów ogółem (%).

* po usunięciu jednej obserwacji nietypowej.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych bilansowych z banków zrzeszonych.

Jakość aktywów mierzona udziałem należności nieregularnych w sumie należności ogółem charakteryzuje się dobrymi, niskimi wskazaniami rzędu 1–2%, co wskazuje na niskie ryzyko portfela i każe domniemywać, że zarządzanie ryzykiem kredytowym w naszych bankach spółdzielczych jest właściwe. W grupie BPS i SGB występują tylko pojedyncze banki z niebezpiecznie wysokim udziałem należności nieregularnych (znacznie większym niż 10%); w grupie MBR najgorszy wskaźnik to tylko 5%. Banki grupy MBR są silnie skupione wokół wartości średniej wskaźnika jakości aktywów, podobnie jak ban-

ki grupy BPS. Rozkłady są umiarkowanie asymetryczne prawostronnie. Kształtowanie się tego wskaźnika w poszczególnych zrzeszeniach można ocenić pozytywnie, jedynie z zastrzeżeniem co do pojedynczych banków w grupie BPS i SGB.

Z kolei dźwignia finansowa mierzona stosunkiem aktywów ogółem do funduszy własnych ogółem wskazuje na znaczną ekspansję akcji kredytowej banków, co w warunkach recesji może grozić stratami, gdy nastąpi raptowne pogorszenie portfela kredytowego wskutek nieprzewidywanych wcześniej trudności finansowych kredytobiorców. Ten miernik pokazuje, że średnio aktywa są 10–11 razy większe od funduszy własnych, maksymalnie 22–26 razy większe, co stanowi typową dźwignię dla banków komercyjnych z dużą skłonnością do ryzyka, lecz o znacznie zdywersyfikowanych portfelach. Banki spółdzielcze powinny być bardziej konserwatywne, tym bardziej że mają mniejsze możliwości konstruowania swoich portfeli inwestycyjnych i w większym stopniu niż banki komercyjne zależą od tradycyjnych źródeł przychodów odsetkowych. Wartości tego wskaźnika sygnalizują ekspozycję banków na ryzyko kredytowe, zwłaszcza w kontekście zwiększonego ryzyka systemowego i przenoszenia negatywnych skutków kryzysu w sferze gospodarki realnej. Rozkłady dźwigni finansowej w badanych grupach banków spółdzielczych są dość symetryczne i spłaszczone.

Bufor bezpieczeństwa obliczony jako różnica między współczynnikiem wypłacalności a stosunkiem funduszy własnych do sumy bilansowej jest prawie zawsze dodatni, średnio na poziomie 5–9%. Tylko jeden bank z grupy BPS i jeden z grupy MBR nie mają nadwyżki kapitału zabezpieczającej wypłacalność. Pod tym względem stabilność finansowa banków zrzeszonych we wszystkich trzech grupach może budzić pewne wątpliwości, gdyż asymetria rozkładów jest prawostronna – umiarkowana w grupie MBR, silniejsza w grupie SGB i bardzo silna w grupie BPS. Wartości pierwszego kwartyla równe w grupach odpowiednio 4, 2 i 3% wskazują, że dla jednej czwartej banków bufor jest dość słaby.

Porównanie rozkładów wybranych wskaźników stabilności

Na podstawie empirycznych rozkładów wybranych wskaźników stabilności (tab. 2, 3, 4, 5) sformułowano i zweryfikowano hipotezy o identyczności rozkładów w badanych grupach banków spółdzielczych. Odrzucenie hipotezy zerowej oznacza przyjęcie hipotezy alternatywnej, że grupy różnią się między sobą pod względem rozkładu danego wskaźnika, co implikuje specyfikę zarządzania charakterystyczną dla danego zrzeszenia. Innymi słowy, identyczność rozkładów kwestionowałaby zasadność istnienia odrębnych zrzeszeń.

Test Kruskala-Wallisa sumy rang odrzuca hipotezy o identyczności rozkładów współczynnika wypłacalności, jakości aktywów i bufora bezpieczeństwa w poszczególnych grupach. Sprawdziany testu na poziomie istotności 0,001 wynoszą 50,1 dla współczynnika wypłacalności, 110,2 dla jakości aktywów i 77,6 dla bufora bezpieczeństwa, przy wartości krytycznej równej 13,8. Zatem część zróżnicowania wymienionych wskaźników zależy od specyfiki zarządzania w danej grupie bankowej. Ten wynik stanowi potwierdzenie sensow-

Tabela 2

Rozkład empiryczny współczynnika wypłacalności w bankach spółdzielczych

Współczynnik wypłacalności	Banki BPS		Banki MBR		Banki SGB		Ogółem	
	liczba	odsetek	liczba	odsetek	liczba	odsetek	liczba	odsetek
8-10%	21	6	11	14	30	20	62	11
10-20%	180	52	50	63	97	64	327	56
20-30%	88	25	15	19	20	13	123	21
30-40%	37	11	2	3	4	3	43	7
40-50%	15	4	1	1	1	1	17	3
Ponad 50%	8	2	0	0	0	0	8	2
Razem	349	100	79	100	152	100	580	100

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych księgowych z banków zrzeszonych.

ności aktualnego podziału sektora na trzy zrzeszenia. Test nie daje podstaw do odrzucenia hipotezy, że rozkłady dźwigni finansowej są identyczne. Kształtowanie się sumy bilansowej i portfela aktywów powinno silnie zależeć od wysiłku menedżerskiego oraz ogólnej kultury i efektywności zarządzania; z drugiej strony wielkość i struktura funduszy własnych kształtują się w zależności od regulacji i przepisów prawa bankowego, które są identyczne dla całej populacji banków spółdzielczych i zostawiają stosunkowo wąski margines swobody do zróżnicowania tej cechy. W rezultacie dźwignia finansowa jest podobna we wszystkich bankach, niezależnie od zrzeszenia.

Stabilność finansowa banku spółdzielczego a nadzór bankowy

Banki spółdzielcze podlegają kontroli wielu instytucji uprawnionych do tego bądź ustawowo (Komisja Nadzoru Finansowego, bank zrzeszający), bądź na mocy innych przepisów (Narodowy Bank Polski, Naczelna Izba Kontroli, Bankowy Fundusz Gwarancyjny, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Bank Gospodarstwa Krajowego, Związek Banków Polskich, Krajowy Związek Banków Spółdzielczych, Związek Rewizyjny). Długa lista instytucji kontrolujących nasuwa pytanie: czy banki spółdzielcze nie są nadmiernie obciążone czynnościami nadzorczymi, inspekcjami i obowiązkami sprawozdawczymi, czy uwzględnia się ich możliwości techniczno-organizacyjne i zasadę proporcjonalności? Przykładowo: opłata na pokrycie kosztów nadzoru zależy od wartości sumy bilansowej banku i jej wniesienie na rachunek KNF w NBP jest obowiązkowe co kwartał.

Normy nadzorcze, zwłaszcza w obszarze zarządzania ryzykiem bankowym, również wydają się nie uwzględniać w praktyce specyfiki skali i modelu biznesowego banków spółdzielczych, czyli zasady proporcjonalności. W rezultacie banki spółdzielcze narażone są na ryzyko przeregulowania i nieuzasadnione koszty ponoszone z tytułu wymogów regulacyj-

nych i nadzorczych, co może odbić się niekorzystnie na wynikach finansowych i stabilności banków.

Tabela 3

Rozkład empiryczny jakości aktywów (udział należności nieregularnych w sumie należności ogółem) w bankach spółdzielczych

Jakość aktywów	Banki BPS		Banki MBR		Banki SGB		Ogółem	
	liczba	odsetek	liczba	odsetek	liczba	odsetek	liczba	odsetek
0%	75	21	7	9	2	1	84	14
0-1%	209	60	50	63	59	39	318	55
1-2%	33	9	12	15	37	24	82	14
2-3%	20	6	5	6	20	13	45	8
3-4%	8	2	3	4	11	7	22	4
4-6%	4	2	2	3	13	9	19	3
Ponad 6%	0	0	0	0	10	7	10	2
Razem	349	100	79	100	152	100	580	100

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych księgowych z banków zrzeszonych.

Tabela 4

Rozkład empiryczny dźwigni finansowej (aktywa ogółem do funduszy własnych ogółem, w punktach procentowych) w bankach spółdzielczych

Dźwignia finansowa	Banki BPS		Banki MBR		Banki SGB		Ogółem	
	liczba	odsetek	liczba	odsetek	liczba	odsetek	liczba	odsetek
Poniżej 5	34	10	5	6	3	2	42	7
5-10	164	47	32	41	67	44	263	45
10-15	127	36	35	44	61	40	223	38
15-20	22	6	5	6	19	13	46	8
20 i więcej	2	1	2	3	2	1	6	1
Razem	349	100	79	100	152	100	580	100

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych księgowych z banków zrzeszonych.

Tabela 5

Rozkład empiryczny bufora bezpieczeństwa (różnica między współczynnikiem wypłacalności a stosunkiem funduszy własnych do aktywów ogółem)

Bufor bezpieczeństwa	Banki BPS		Banki MBR		Banki SGiB		Ogółem	
	liczba	odsetek	liczba	odsetek	liczba	odsetek	liczba	odsetek
Poniżej 5%	125	36	51	64	98	64	274	47
5-10%	120	34	21	27	41	27	182	31
10-15%	58	17	6	8	10	7	74	13
15-20%	23	7	1	1	2	1	26	5
20-25%	9	2	0	0	1	1	10	2
Ponad 25%	14	4	0	0	0	0	14	2
Razem	349	100	79	100	152	100	580	100

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych księgowych z banków zrzeszonych.

Podsumowanie

Banki spółdzielcze mają ważne, jeśli nawet mało spektakularne, miejsce w polskiej gospodarce, zwłaszcza w okresie recesji, ponieważ ze względu na swój model biznesowy, profil generowanego ryzyka oraz stopień powiązań z klientem mogą przyczynić się do złagodzenia negatywnych konsekwencji kryzysu. Być może będą w stanie przejąć niektórych klientów banków komercyjnych, co stanowi szansę rozwoju pod warunkiem adekwatnej identyfikacji nowych czynników ryzyka.

Wobec spektakularnych bankructw dużych banków (choć niektórym nie pozwala się upaść, bo są za duże i wtedy koszty sanacji przerzucane są na wszystkich) banki spółdzielcze mają przewagę swojego modelu biznesowego, który minimalizuje negatywne skutki asymetrii informacji tak dotkliwe w praktyce zarządzania bankami komercyjnymi i innymi instytucjami finansowymi. Trzem grupom banków spółdzielczych działających obecnie w Polsce powinno się pozwolić na swobodne konkurowanie ze sobą i oddolne wypracowanie optymalnego modelu bankowości, w tym liczby banków zrzeszających.

Tradycyjne w bankowości spółdzielczej zadania finansowania producentów rolnych, małych i średnich przedsiębiorstw oraz samorządów terytorialnych stwarzają w warunkach kryzysu możliwość wsparcia całej gospodarki. Banki spółdzielcze są dobrze przygotowane na działalność w okresie kryzysu i nie stanowią zagrożenia systemowego dla stabilności finansowej sektora bankowego, m.in. dzięki kapitałom własnym dostosowanym do profilu i skali operacji oraz generowanego ryzyka.

COMPARISON OF COOPERATIVE BANKING GROUPS IN POLAND REGARDING FINANCIAL STABILITY OF PRIMARY BANKS

Summary

This paper aims at identifying major indicators of cooperative banks' financial soundness and stability with respect to their affiliation to one of Poland's three cooperative banking groups. With increasing regulatory pressure on primary banks regarding capital adequacy and risk management under new Basel agreement it is essential that the right assessment of banks' financial standing is possible. There is some evidence that hasty decision to consolidate might not be justified in view of primary banks' prudential governance. The main finding of the paper is that Poland's cooperative banking is adequately equipped to face the recent economic downturn.